

Vijftien jaar na de evaluatie van de Schiedammer parkmoord: lessen van toen in de context van nu

De Schiedammer parkmoord uit 2000 en de evaluatie daarvan in het Evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord door Frits Posthumus uit 2005 hebben veel invloed gehad op de samenleving en de strafrechtspleging. We kunnen vaststellen dat én hoe de verantwoordelijke functionarissen en instituties deze gerechtelijke dwaling hebben opgepakt, geduid en aangepakt. De belangrijkste perspectieven in die aandacht voor dergelijke dwalingen verschuiven in de loop van de tijd en voor elk van die functionarissen en instituties op eigen wijze. Door die verschuivende perspectieven zichtbaar te maken wordt een verhaallijn zichtbaar aan de hand waarvan hier (opnieuw) lessen worden getrokken voor de context van nu en de toekomst. Maar, het verhaal zal nooit af zijn.

1. Inleiding

Nederland werd in juni 2000 opgeschrikt door een verschrikkelijk misdrijf in het Beatrixpark in Schiedam waarbij Nienke, 10 jaar oud, de dood vond en de 11-jarige Maikel het gebeuren wel overleefde, maar niet ongeschonden.¹ Deze zogenoemde Schiedammer parkmoord bracht veel onrust in de samenleving teweeg. Boosheid, gevoelens van onveiligheid en verdriet. De op dit misdrijf volgende veroordeling van de verdachte Kees B. door rechtbank respectievelijk hof was voor veel mensen dan ook een belangrijk ijkpunt en kwam ongetwijfeld tegemoet aan gevoelens van wraak en verdiende loon.² Het recht had zijn loop gehad! Het door de veroordeelde ingestelde cassatieberoep werd verworpen³ en het verzoek tot herziening werd door de Hoge Raad afgewezen.⁴ Maar kort voor die afwijzing ontstond wel enige twijfel over de juistheid van de veroordeling van Kees B. In augustus 2004 verklaarde een andere man namelijk over zijn betrokkenheid bij de gebeurtenissen van de Schiedammer parkmoord. Nader onderzoek leverde inderdaad bewijs van diens rol. Dat bewijs leidde in april 2005 uiteindelijk tot een veroordeling voor de destijds gepleegde feiten. Kees B. bleek ten onrechte veroordeeld en had al een deel van de opgelegde straf uitgezeten.

Twee zeer tragische gebeurtenissen van volstrekt andere aard. Geen van deze twee gebeurtenissen valt weg te denken uit het hart en het hoofd van alle daarbij betrokkenen. Zij vormden – hoe wrang ook – bovendien de aanleiding voor ingrijpende veranderingen in het denken over strafrechtelijke waarheidsvinding en bewijs. De eerste en essentiële stap in die ontwikkeling wordt gezet in het Evaluatierapport Schiedammer parkmoord door Frits Posthumus.⁵

In deze bijdrage worden de belangrijkste perspectieven van de verhaallijn waarlangs deze gerechtelijke dwaling door verantwoordelijke functionarissen en instituties werd opgepakt, geduid en aangepakt 'uitgelicht'.⁶ Binnen

de benoemde en verschuivende perspectieven wordt waar mogelijk de chronologische ontwikkeling gevolgd. Aan de hand van het beeld dat uit deze verhaallijn naar voren komt worden lessen getrokken voor de toekomst.

2. De verhaallijn

a. Het eerste perspectief: aantasting van het vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak

De maatschappelijke reacties op de ontdekking van de onterechte veroordeling waren heftig en de verontwaardiging was groot. Het recht had niet zijn loop gehad! Dat veroorzaakte onrust én twijfel over ons rechtssysteem. Kunnen rechters falen? Hoe is het mogelijk dat een onschuldige werd veroordeeld? Zijn we als burger aan de goden overgeleverd? In eerste instantie ging alle aandacht volledig uit naar de schade die deze onterechte veroordeling toebracht aan het vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak. De Tweede Kamer stond op haar achterste poten; de minister van Justitie in de beklagdenbank. Er was dan ook meteen werk aan de winkel voor alle actoren in en rondom de strafrechtspleging.

b. Het perspectief verlegd: zoeken naar zondebokken

Al snel werd de focus van rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak verlegd naar de vraag naar de 'schuldigen' aan de onterechte veroordeling. Deze verschuiving in de aandacht werd mogelijk getriggerd doordat naar buiten kwam dat het NFI, het instituut dat het DNA-onderzoek in de zaak had verricht, tijdens het vooronderzoek twijfel had geuit over de rol van Kees B. In het onderzoeksmateriaal waren geen DNA-sporen van hem gevonden maar wel twee sporen die wezen naar een onbekende derde persoon, mogelijk de dader. Die laatste mogelijkheid was overigens zowel in een aanvullend NFI-rapport als bij de behandeling van de zaak in zowel eerste als

* Prof. mr. C.P.M. Cleiren is hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan de Universiteit Leiden en voorzitter van de ACAS.

1. Beatrixpark, Schiedam, 22 juni 2000.

2. Rb. Rotterdam 29 mei 2001, ECLI:NL:RBROT:2001:AB1823; Hof 's-Gravenhage 8 maart 2002, ECLI:NL:GHSGR:2002:AE0013.

3. HR 15 april 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF5257.

4. HR 7 september 2004, ECLI:NL:HR:2004:AQ9834.

5. F. Posthumus, *Evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord. Rapport in opdracht van het College van procureurs-generaal*, Den Haag: Openbaar Ministerie 2005. Het rapport is (onder meer) gepubliceerd als bijlage bij *Kamerstukken II 2004/05, 29800-VI, nr. 168*: zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29800-VI-168-b1.pdf.

6. De cursieve koppen duiden steeds op een nieuw perspectief in de verhaallijn. Om de tekst als zodanig leesbaar te houden en toch voldoende referentiepunten voor de lezer te bieden zijn in de noten veel literatuurverwijzingen opgenomen. In deze verhaallijn zijn de omgang en zorg met de slachtoffers van het misdrijf en het slachtoffer van de onterechte veroordeling niet opgenomen. Datzelfde geldt voor de positie en rol van de advocatuur in de ontwikkelingen.

tweede instantie expliciet aan de orde geweest.⁷ Niettemin was dat voer voor de media, die dan ook niet nalieten te wijzen op personen die op een of andere manier in het proces van totstandkoming van het veroordelend vonnis een rol hadden gespeeld. Maar ook voer voor diverse kritische wetenschappers! De problematiek was niet nieuw. Voorafgaand aan de periode waarin de Schiedammer parkmoord speelde schreven in Nederland de rechtspsychologen Crombag, Van Koppen en Wagenaar al over gerechtelijke dwalingen.⁸ Zij spraken toen van 'dubieuze zaken'. Hoewel zij in hun wetenschappelijk werk genuanceerd waren over oorzaken, schuwden zij niet om in de media naar zondebokken te zoeken. Vanuit de rechtswetenschap kregen zij op hun beurt stevige reacties terug. Daarbij kwam vooral het domeinspecifieke karakter van waarheidsvinding binnen het strafrecht aan de orde. Aandacht voor en besef van gerechtelijke dwalingen zou sindsdien niet meer weg te denken (mogen) zijn.

c. Het perspectief verder verlegd: institutioneel zelfonderzoek

De actoren in de strafrechtspleging hebben, waarschijnlijk mede in reactie op het potentieel afbrokkelen van gezag én het zondebok-scenario, de hand in eigen boezem gestoken. Men bleek bereid tot institutioneel zelfonderzoek. Het OM liep – in ieder geval publiekelijk – op kop. Het College van procureurs-generaal gaf op 28 december 2004 opdracht tot een evaluatie van de *Schiedammer parkmoord*-zaak aan Frits Posthumus, advocaat-generaal bij het ressortsparket Amsterdam.⁹ Het ging nadrukkelijk niet om zondebokken, maar om aanknopingspunten voor verbetering. Het onderzoek was intern en gericht op wat in het opsporingsonderzoek en in de vervolging was gebeurd ten aanzien van de kwaliteit van de bewijsvergaring, bewijsanalyse en bewijspresentatie zowel in het dossier als ter terechtzitting. Het evaluatierapport van Posthumus werd op 13 september 2005 openbaar gemaakt. Het had een brede scope en legde onder meer de vinger op zwakke plekken in de organisatie en in de samenwerking, het gebrek aan tegenspraak, op het ontbreken van onderzoek naar alternatieve scenario's en op tunnelvisie. De conclusies van het rapport waren stevig en het rapport bracht veel publieke commotie met zich mee. Het leidde in het bijzonder tot aandacht voor de zogenoemde tunnelvisie die zou bestaan bij in-

stanties die verantwoordelijkheden hebben bij de opsporing en vervolging van strafbare feiten.

De minister van Justitie reageerde als volgt op het rapport: 'De rechtsstaat eist dat waarheidsvinding in strafzaken een zindelijk proces is waarbinnen optimaal en professioneel functionerende actoren en de door hen te leveren kwaliteit een stabiel en voorspelbaar gegeven is. De burger moet kunnen vertrouwen op een opsporings- en vervolgingsapparaat dat zodanig is georganiseerd en toegerust dat telkenmale, in elke individuele strafzaak opnieuw, alles wordt gedaan om een fout of dwaling te voorkomen'.¹⁰ Hij gaf politie en openbaar ministerie direct de opdracht om de aanbevelingen van Posthumus uit te werken. En, al binnen twee maanden verscheen het 'Programma Versterking Opsporing en Vervolging' (PVOV), tot stand gebracht door OM, politie en NFI, dat moest leiden tot concrete aanpassingen in de werkwijze van deze instanties.¹¹ Binnen de politie en het OM werd volgens de lijnen die zijn uitgezet in dat programma vormgegeven aan concrete maatregelen die moesten bijdragen aan het voorkomen van gerechtelijke dwalingen.

Ook de zittende magistratuur boog zich over de eigen rol in deze dwaling. In reactie op de Schiedammer parkmoord werd evenals binnen politie en OM ook breed geïnvesteerd in het voorkomen van 'gerechtelijke dwalingen'.¹² Zij heeft met name ingezet op vergroting van forensische kennis, in het bijzonder op het gebied van empirische wetenschappen. Ook lag de aandacht op het vergroten van inzicht in deskundigenrapportages, hetgeen onder meer tot uitdrukking kwam in een 'nieuw profiel' van de rechter en het verschijnen van het *Handboek deskundigen voor de strafrechter*.¹³ Er werd een pilot forensische ondersteuning uitgezet en deze werd geëvalueerd.¹⁴ Daarnaast zijn vormen van feedback en collegiale toetsing ingevoerd, alsmede externe visitaties en evaluaties.¹⁵ Meer extern gericht was er de bijzondere aandacht voor de motivering van de bewezenverklaring in strafrechtelijke vonnissen en het bevorderen van inzicht geven in het denkproces van de rechter. Deze ontwikkeling kreeg uiteindelijk haar beslag in Promis-vonnissen.¹⁶ Door aan het licht gekomen dwalingen hebben rechters oog gekregen voor tunnelvisie in het vooronderzoek en voor het belang van alternatieve scenario's,

7. De discussie achteraf ging overigens vooral over het feit dat in het aanvullende rapport van 29 maart 2001 wel te zien was dat de DNA-profielen van de bemonstering van de linkerlaars en van het nagelvuil naar een derde persoon wezen, maar de DNA-profielen van de bemonstering van de veter (het 'moordwapen') niet.
8. H. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Contact 1992; P.J. van Koppen, 'Rechterlijke dwalingen', in: P.J. van Koppen e.a. (red.), *Het recht van Binnen. Psychologie van het recht*, Deventer: Kluwer 2002; P.J. van Koppen, *De Schiedammer parkmoord. Een rechtspsychologische reconstructie*, Amsterdam: Ars Aequi Libri 2003.
9. Zie de bijlagen bij Posthumus 2005 en de bijdrage van Posthumus in deze special van *EeR*.
10. *Kamerstukken II 2005/06*, 30300 VI, nr. 32 (Brief van de minister van Justitie aan de voorzitter van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal d.d. 11 november 2005).
11. OM, politie & NFI, *Programma verbetering opsporing en vervolging naar aanleiding van het evaluatierapport de Schiedammer parkmoord*, bijlage bij *Kamerstukken II 2005/06*, 30300 VI, nr. 32; *Voortgangsrapportage OM-Programma Versterking Opsporing en Vervolging*, mei 2009, bijlage bij *Kamerstukken II 2008/09*, 31700 VI, nr. 152 en *Eindrapportage OM-programma Versterking Opsporing en Vervolging 2010*, bijlage bij *Kamerstukken II 2009/10*, 32123 VI, nr. 117.
12. Zie de in voetnoot 10 genoemde brief.
13. K. Lahuis e.a., *De Strafrechter en Profiel. Deskundigheidsbevordering van de strafrechter*, Den Haag: Raad voor de rechtspraak (Programma Strafsector 2010; Project Deskundigheidsbevordering) 2008; P.C.T. van Dam, *Handboek deskundigen voor de strafrechter*, Den Haag: Raad voor de rechtspraak (Programma Strafsector 2010; Project Deskundigheidsbevordering) 2009.
14. *Evaluatie Pilot Forensische ondersteuning Straf*, Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2014. De pilot en de evaluatie zijn uitgevoerd in opdracht van de Raad voor de rechtspraak in samenwerking met het Landelijk Overleg Voorzitters Strafssectoren en de Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Natuurwetenschappen, wiskunde en informatica, directie forensische science.
15. rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/Effect-van-maatregelen-tegen-gerechtelijke-dwalingen-onderzocht.aspx en bijvoorbeeld rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Kwaliteit-van-de-rechtspraak/Visitatie.
16. L. de Groot-van Leeuwen e.a., *Het vonnis beter uitgelegd? Maatschappelijke effecten van beter motiveren in de strafrechtspraak* (Research Memoranda, nr. 2/2015, jaargang 10), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2015, rechtspraak.nl/sitecollectiondocuments/research-memorandum-2015-2-promis.pdf.

zowel in het vooronderzoek als in hun eigen eindonderzoek. De advocatuur houdt hen bovendien met het aanvoeren van (soms meerdere) alternatieve scenario's ook steeds alert op tunnelvisie.¹⁷

d. Het perspectief verlegd naar waarheidsvinding en 'waarheid'

In de hierboven weergegeven reactie van de minister op het evaluatieonderzoek in de Schiedammer parkmoord van Posthumus worden alle aspecten rondom de gerechtelijke dwaling in de Schiedammer parkmoord die tot dan toe aan de orde kwamen bijeengeraapt. Rechtsstaat, vertrouwen, professionele actoren, etc. Maar hier komt één aspect naar voren dat niet eerder zo werd uitgelicht: waarheidsvinding, het primaire doel van het strafproces. Met deze lijn lijkt de minister aan te sluiten bij acties en reacties vanuit de wetenschap na de ontdekking van de dwaling in de Schiedammer parkmoord. Deze gerechtelijke dwaling heeft onmiskenbaar het bed gespreid voor een nieuwe thematiek in de wetenschap: de 'waarheid' en waarheidsvinding.

We ontwaren een ontwikkeling die niet meer wordt gedomineerd door vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak en het zelfonderzoek binnen politie, OM en de rechtspraak, maar door de betekenis van de 'waarheid' in het strafrecht. De vele facetten van waarheidsvinding die in het strafrecht aan de orde zijn, van een eerste aanwijzing van een strafbaar feit tot en met de bewezenverklaring door de rechter, blijken een bron van inspiratie voor wetenschappers uit andere dan de juridische discipline: denk aan de epistemologie, de rechtspsychologie, rechtsfilosofie, de forensische geneeskunde, DNA-onderzoek, toxicologie, sporenonderzoek, statistiek. Zij ontrafelen en ontleden de problematiek van waarheidsvinding in het strafproces vanuit hun eigen perspectief en confronteren actoren in het strafproces en strafrechtwetenschappers met kritische bevindingen. Is de juridische 'waarheid' een andere dan de natuurwetenschappelijke? Welke waarheid wordt in het strafrecht gezocht? Wiens waarheid is de ware waarheid? Welke methoden van waarheidsvinding leiden tot de waarheid? De kritieken op het strafrechtelijke waarheidsconcept en op de strafrechtelijke waarheidsvinding zijn niet mals.

Maar de strafrechters en strafrechtswetenschappers laten zich niet zonder meer uit het veld slaan. Zowel praktijkjuristen als strafrechtswetenschappers gaan de uitdaging aan, soms stevig met de hakken in het zand, maar ook met respect voor de nieuwe perspectieven. Hoe uiteenlopend de posities ook zijn, er ontstaat wel debat. Elke discipline voor zich en de disciplines in onderling verband dragen bij aan de verdieping en verbreding van de problematiek van strafrechtelijke waarheidsvinding. En, wat vanaf dat moment minstens zo belangrijk is, 'naiviteit' ten aanzien van waarheidsvinding in het strafproces kan niet meer disculperen.¹⁸

e. Het perspectief verschuift naar een vorm van externe evaluatie én in de richting van 'herzieningsonderzoek'

In aansluiting op het Kamerdebat over het rapport-Posthumus werd in april 2006 de Commissie evaluatie afgesloten strafzaken (CEAS) ingesteld, die functioneerde onder verantwoordelijkheid van het College van procureurs-generaal. Zowel de opdracht als de opdrachtgever waren 'uniek'. In de evaluatie van die Commissie werd later gesproken over 'een bestuurlijk experiment'.¹⁹ De werkzaamheden en resultaten van de CEAS leidden tot veel publieke aandacht en tot een reeks van publicaties door wetenschappers vanuit diverse wetenschappelijke disciplines.²⁰ In de Kamerdebatten die aan de instelling voorafgingen werd aan de CEAS – mogelijk deels onbedoeld – zowel een evaluatieve functie toegedicht als een functie ten behoeve van herziening.²¹ In het Instellingsbesluit zelf lijkt de laatste – op de toekomst georiënteerde – functie voorop te staan: Artikel 2 luidt: '*De commissie heeft tot doel om door middel van onderzoek na te gaan of zich in een specifieke strafzaak in de opsporing, vervolging en/of de presentatie van het bewijs ter terechtzitting ernstige manco's hebben voorgedaan die een evenwichtige beoordeling van de feiten door de rechter in de weg hebben gestaan.(...)*'.²² De evaluatieve functie werd – door de Toegangscommissie van de CEAS die de aangemelde strafzaken selecteerde – beperkt tot die strafzaken waarin '*de beweerdde manco's uit het opsporingsonderzoek (resp. de presentatie ter zitting) een we-*

17. Een aandachtspunt voor de rechtsbescherming hierbij is wel dat overdaad kan schaden. Zo'n proceshouding kan immers ook leiden tot een minimale verwerping van de verweren door de rechter: 'niet aannemelijk'.
18. Een selectie uit een grote diversiteit aan publicaties die op hun beurt weer toegang geven tot andere publicaties: themanummer *Justitiële Verkenningen* (28), Den Haag: WODC 2002, met o.a. H.G. van de Bunt, 'De onderste steen; enkele kanttekeningen bij het primaat van het strafrecht in de waarheidsvinding'; G.H. de Vries, 'Wat is waarheid? Een filosofische benadering'. Later onder meer: H.L.C.J. Merckelbach e.a., 'Weet er niets meer van, edelachtbare: Over daderamnésie', *DD* 2005, 2; N. Huls, 'De rechter is geen waarheidsvinder, maar een motiverende beslisser', *Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* (35) 2006; T. Derksen, *De ware toedracht. Praktische wetenschapsfilosofie voor waarheidszoekers*, Diemen: Veen Magazines 2010; E. Rassin, *Waarom ik altijd gelijk heb: over tunnelvisie* (Scriptum psychologie-reeks), Schiedam: Scriptum 2007; J.F. Nijboer, 'Doornroosje wordt wakker', *EeR* 2008, afl. 6, p. 203-208; J.H. Crijns, 'Een kroniek van de strafrechtelijke waarheidsvinding', in: J.H. Crijns, P.P.J. van der Meij & J.M. ten Voorde (red.), *De waarde van waarheid: opstellen over waarheid en waarheidsvinding in het strafrecht*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008, p. 15-55; N.J.M. Kwakman, 'De derde weg. Naar maximale onzekerheidsreductie in de materiële waarheidsvinding met behulp van deskundigenbewijs', *Trema* 2008, afl. 8, p. 357-362; W.A. Wagenaar, H. Israëls & P.J. van Koppen, *De slapende rechter*, Amsterdam: Bert Bakker 2009; A.P.A. Broeders, 'De blinde onderzoeker', *Trema* 2009, afl. 6, p. 237-243; R.W.M. Giard, 'Waarheidsvinding: worstelen met wijsheid achteraf', *EeR* 2009, afl. 2, p. 41-45; M. Loth, 'Slapende rechters' of "dwalende deskundigen", *NJB* 2009, 18, p. 1142-1147; A.R. Mackor, "Wat is waarheid?" De rol van deskundigen bij waarheidsvinding in de strafrechtspraak', *Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* 2010, afl. 1, p. 52-66 en de toespraak van G.J.M. Corstens, 'De wakkere rechter', 2009, blikopdewereld.nl/rechtspraak/strafrecht/rechterlijke-dwalingen/1775-de-wakkere-rechter. Zie voor latere publicaties en daarin te vinden literatuurverwijzingen *RMThemis*, themanummer 'Waarheidsvinding in het strafproces', 2010, afl. 5/6, M.J. Dubelaar, *Betrouwbaar getuigenbewijs* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2014 (zie i.h.b. Hfdst. 2: Waarheidsvinding en bewijzen in het strafproces); themanummer *NJB* (25) 22 juni 2016 en themanummer 'Gerechtelijke dwalingen en herzieningen', *EeR* 2018, afl. 6.
19. Zie voor de evaluatie J. de Ridder, C.M. Haarhuis & W.M. de Jongste, *De CEAS aan het werk. Bevindingen over het functioneren van de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken 2006-2008* (WODC, nr. 274), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008.
20. Ik vermeld hier de meest relevante verwijzingen, zoals die in noot 367 op p. 155 van het WODC-rapport (noot 18) worden genoemd: M.S. Groenhuisen, 'Evaluatie van afgesloten strafzaken en de offensieve rol van de strafbalie', *Delikt en Delinkwent* (36) 2006-5, p. 475-485; H. Hermans & P.A.M. Mevis, 'Commentaar op de rechter', *Trema* 2007, afl. 10, p. 413; H.F.M. Crombag, 'Wie geven wij het allerlaatste woord?', *NJB* 2007, 38, p. 2426-2431; H.F.M. Crombag e.a., 'Strafkamer van de Hoge Raad voldoet niet', *NRC Handelsblad* 13 maart 2007; P.A.M. Mevis, 'Verruiming van de herzieningsregeling?', *Delikt en Delinkwent* (37) 2007-16, p. 239-250; B.F. Keulen, 'Herziening van de herziening?', *RMThemis* 2007, afl. 1, p. 3-14; G.J. Knoops, 'De betekenis van de CEAS voor de toekomstige herziening', *NJB* 2008, 17, p. 1029-1037.
21. Zie hierover De Ridder, Haarhuis & De Jongste 2008, p. 155 e.v.
22. Instellingsbesluit Commissie evaluatie afgesloten strafzaken, Den Haag 11 april 2006, Het College van procureurs-generaal, zoek.officielebekendmakingen.nl/strct-2006-74-p16-SC74716.html.

zenlijk onderdeel van de bewijsvoering kunnen betreffen of – zeker met het oog op ontlastende omstandigheden – van belang kunnen zijn geweest voor de overtuigingskracht van hetgeen aan de rechter is voorgelegd. De nadruk kwam als gevolg van dat criterium te liggen op de vraag of er mogelijk sprake was van een onterechte veroordeling. De voorzitter van de CEAS verwoordde het aldus: ‘Deze maatstaf is in toenemende mate manifest geworden, en daarmee verdween de functie “leren van fouten” op de achtergrond. Recht doen aan mogelijk onschuldig veroordeelden is de kern van de missie van de CEAS.’²³ Daarmee kwam het CEAS-onderzoek dus dicht aan te liggen tegen een ‘herzieningsonderzoek’. Als voorbeeld van deze karakterisering kunnen in het bijzonder dienen de CEAS-onderzoeken in de zaak *Lucia de Berk* en de zaak *Ina Post*.²⁴

f. Het perspectief van de wetgever: erkenning van het multidisciplinaire karakter van strafrechtelijke waarheidsvinding

Zoals gezegd liet de wetenschap zich niet onbetuigd waar het ging om oorzaken van gerechtelijke dwalingen, getuige de vele publicaties over tunnelvisie en scenario’s vanuit zowel de strafrechtswetenschap, de (rechts)psychologie, de epistemologie en diverse bèta-georiënteerde wetenschappen (statistiek, toxicologie, DNA, forensische geneeskunde, etc.). De wetgever onderkende het multidisciplinaire karakter van strafrechtelijke waarheidsvinding en de beperkte mogelijkheden die het Wetboek van Strafvordering uit 1926 bood om daar adequaat mee om te gaan. Hij pakte de handschoen op. In 2009 werd in het Wetboek van Strafvordering ter verbetering van de positie van de deskundige een nieuwe titel ingevoerd: Titel IIIC, De deskundige.²⁵ Daarin werden onder meer de benoeming en de rechten en plichten van deskundigen geregeld, alsmede de instelling van een Nederlands Register Gerechtelijk Deskundigen (NRGD) en kwaliteitseisen voor deskundigen in strafzaken. De instelling van dit register was erop gericht de kwaliteit van deskundigeninbreng te waarborgen.

Dat de wetgever bij de Wet hervorming herziening ten voordele de Adviescommissie afgesloten strafzaken (ACAS) in het leven riep, vormde evenzeer een bevestiging van de erkenning van het multidisciplinaire karakter van strafrechtelijke waarheidsvinding.²⁶ Als een onderdeel van een verzoek tot herziening wil indienen kan hij de procureur-generaal bij de Hoge Raad (P-G) vragen om nader onderzoek ter voorbereiding van een herzieningsaanvraag. De P-G kan (en moet in bepaalde gevallen) de daartoe in het leven geroepen ACAS vragen om advies te geven over de wenselijkheid van nader onderzoek ten behoeve van zo’n door de veroordeelde beoogd herzieningsverzoek. De ACAS is onafhankelijk en maakt geen

deel uit van de reguliere strafrechtelijke keten. De commissie is multidisciplinair samengesteld: praktijk en wetenschap en daarbinnen een spreiding van achtergronden – politie, OM, advocatuur en forensische en juridische wetenschap. Deze unieke samenstelling waarborgt samenspraak en dialoog tussen de disciplines én daarmee de kwaliteit van de adviezen.

De taak en positie van de ACAS zijn overigens niet dezelfde als van de CEAS destijds. De CEAS werd ingesteld door het OM en wel als tijdelijke Commissie, de ACAS en haar taak en bevoegdheden zijn verankerd in de wet en het ACAS-besluit en is een permanente commissie.²⁷ Anders dan bij de hierboven genoemde werkwijze van de CEAS die dicht aanlag tegen een herzieningsonderzoek, is het ACAS-onderzoek gericht op het geven van advies over de wenselijkheid van een door de veroordeelde beoogd herzieningsonderzoek.

g. Het perspectief van de wetgever en van de Hoge Raad: de reikwijdte van het novumbegrip

De Wet hervorming herziening ten voordele was erop gericht om de mogelijkheden voor herziening te verruimen in gevallen waarin herziening inhoudelijk aangewezen kan zijn. Het novumbegrip, dat de ingang vormt naar een herziening, werd daartoe gewijzigd van ‘eenige omstandigheid’ naar ‘een gegeven’.²⁸ Dit nieuwe criterium vereist niet meer, zoals in de oude wet, dat de nieuwe informatie feitelijk van aard moet zijn, maar wel dat de feitenrechter er niet mee bekend was. Bij de interpretatie van wat een ‘gegeven’ kan zijn, is door de wetgever en ook in de discussies over de interpretatie daarvan vooral het deskundigenbewijs centraal gesteld.²⁹

De reikwijdte van het novumbegrip is op dit moment het meest nijpende punt in de discussie over de herziening ten voordele. De interpretatie van het novumbegrip door de Hoge Raad wordt bepaald door een aantal met elkaar verbonden uitgangspunten. Allereerst moet een bijzonder rechtsmiddel als herziening een uitzondering blijven vanwege de norm *lites finiri oportet*. Daarom geldt ook de norm dat het buitengewone rechtsmiddel niet mag leiden tot een extra feitelijke instantie. De Hoge Raad bewaakt deze norm met dezelfde norm als die in cassatie geldt. Hij treedt niet in de selectie en waardering van het bewijs door de feitenrechter. Dat verklaart bovendien dat de wetgever heeft bepaald dat herziening beperkt moet blijven tot andere ‘nieuwe gegevens’ dan de feitenrechter al heeft beoordeeld (art. 457c Sv). De Hoge Raad is streng, consequent en helder in de toepassing van deze uitgangspunten. De weg naar een succesvolle herziening(saanvraag) wordt dus beperkt door (de interpretatie van) het novumbegrip door de Hoge Raad en de daarmee verbonden beperkingen. Deze met elkaar verweven beperkingen stuiten vanuit zowel de advoca-

23. Aldus de voorzitter van de Toegangscmissie in een interview op 19 mei 2008 (De Ridder, Haarhuis & De Jongste 2008, p. 156-157 (voetnoot 368)).

24. Het rapport van de Commissie evaluatie afgesloten strafzaken in de zaak *Ina Post* (CEAS 2006/0018) is beschikbaar via openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/15889/Cleiren%2CC.P.M.%2CBeuningen%2CC.A.%2Cvan%2CJansen%2CH.A.-Rapportvanhetdriemanschapindezaakbetreffendemevr.C.M.Post.pdf?sequence=1.

25. Wet deskundige in strafzaken van 22 januari 2009 (*Stb.* 2009, 33), i.w.tr. 1 januari 2010 (*Stb.* 2009, 351).

26. De Wet hervorming herziening ten voordele (*Stb.* 2012, 275) trad in werking op 1 oktober 2012 (*Stb.* 2012, 404).

27. Besluit van 12 september 2012, houdende regels over de commissie die adviseert over het doen van een nader onderzoek als bedoeld in artikel 462, vierde lid, van het Wetboek van Strafvordering (Besluit Adviescommissie afgesloten strafzaken), *Stb.* 2012, 405 (daarna twee keer gewijzigd).

28. Art. 457 lid 1 sub c Sv spreekt van een ‘gegeven’ dat bij het onderzoek op de terechtzitting aan de rechter niet bekend was en dat op zichzelf of in verband met de vroeger geleverde bewijzen met de uitspraak niet bestaanbaar schijnt, zodanig dat het ernstige vermoeden ontstaat dat indien dit gegeven bekend zou zijn geweest, het onderzoek van de zaak zou hebben geleid, hetzij tot een vrijspraak van de gewezen verdachte, hetzij tot een ontslag van alle rechtsvervolgning, hetzij tot de niet-ontvankelijkverklaring van het openbaar ministerie, hetzij tot de toepassing van een minder zware strafbeoordeling.

29. J.S. Nan e.a., *Victa vincit veritas? Evaluatie Wet hervorming herziening ten voordele*, Den Haag: WODC 2018.

tuur als de wetenschap op bezwaren. Zij maken bezwaar tegen de wijze waarop de Hoge Raad ‘nieuwe gegevens, anders dan de feitenrechter al heeft beoordeeld’ interpreteert.³⁰ De critici pleiten onder meer voor een verbreding naar ‘unsafe conviction’, een onveilige veroordeling, een ontwikkeling die – in geval van bepaalde omstandigheden in de casus – ook door de ACAS wordt voorgestaan.³¹ In de evaluatie van de Wet hervorming herziening ten voordele wordt deze gedachte evenwel meteen naar de prullenbak verwezen. In de conclusies van die evaluatie lezen we: *‘Naar het oordeel van de onderzoekers is er geen reden voor een (verdere) verruiming of verandering van het novumbegrip naar redelijke twijfel over de juistheid van de beslissing, of dat sprake is van een unsafe conviction. Er zijn goede redenen het uitzonderlijke karakter van de herziening te behouden. Als de kans te klein is dat een novum tot vrijspraak etc. leidt, is er geen noodzaak zodanig aan het onherroepelijk gewijsde te twijfelen dat nieuw onderzoek van de zaak in herziening noodzakelijk is. Zo'n nieuw onderzoek in herziening is dan niet aangewezen, schept ten onrechte verwachtingen en getuigt in zoverre ook niet van adequate inzet van rechterlijke en andere capaciteit. Deze stelling valt te meer te verdedigen aangezien de Hoge Raad in het verleden de weg heeft gekozen om in zaken waarin herziening bepaald aangewezen lijkt, zich in ultimo niet door de te formele wettelijke kaders te laten weerhouden.’*³² Nog daargelaten of de hier genoemde argumenten valide zijn, zo neergezet zal deze stand van zaken blijvend een patstelling opleveren. Maar de discussie over de reikwijdte van de herzieningsregeling zal daarmee niet verstommen.

3. Bezinning op de verhaallijn in de context van nu

In de inleiding is aangegeven dat de belangrijkste perspectieven van de verhaallijn waarlangs de ontwikkelingen rondom gerechtelijke dwalingen werden opgepakt, geduid en aangepakt zouden worden uitgelicht. De verhaallijn loopt van aantasting van het vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak, zondebokken, institutioneel zelfonderzoek, waarheidsvinding en ‘waarheid’, erkenning van het multidisciplinaire karakter van waarheidsvinding tot en met de focus op de reikwijdte van het novum.

3.1. Wat ontbreekt?

In de geschetste verhaallijn valt op dat bepaalde thema's die verbonden (kunnen) zijn met de problematiek van gerechtelijke dwalingen niet of nauwelijks aan de orde

komen. De verdachte of potentieel ten onrechte veroordeelde burger heeft eigenlijk geen rol in de verhaallijn en diens rechtsbescherming blijkt geen bijzondere focus te hebben. Ook de wettelijke bewijsregeling krijgt geen aandacht en ook in de plannen daarover in het Wetsvoorstel tot vaststelling van het nieuwe Wetboek van Strafvordering ontbreekt een bezinning op gerechtelijke dwalingen.³³ In het wetsvoorstel is ‘slechts’ een verandering opgenomen van het bewijscriterium ‘de overtuiging van de rechter’ naar ‘buiten redelijke twijfel’. In de memorie van toelichting wordt onder artikel 4.3.7 [bewijscriterium] het belang daarvan in zijn algemeenheid evenwel meteen gerelativeerd.³⁴ Meer expliciet wordt aangegeven: *‘Het onderhavige tweede lid stelt tegen de achtergrond van het voorgaande de eis dat het bewijs slechts kan worden aangenomen als buiten redelijke twijfel staat dat de verdachte het feit heeft begaan. Uit de overwegingen die aan deze wijziging ten grondslag liggen volgt dat de praktische implicaties van deze wijziging beperkt zijn. Er bestaat al een grote mate van consensus dat de rechter slechts tot een bewezenverklaring mag komen als buiten redelijke twijfel staat dat de verdachte het tenlastegelegde feit heeft begaan.’*

*Ook uit de systematiek van het in deze titel neergelegde bewijsstelsel kan worden afgeleid dat de introductie in de wet van een objectief bewijscriterium in het gros van de gevallen geen wijziging brengt in de eisen die aan de bewijsmotivering worden gesteld. (...).*³⁵

Gecombineerd met het gegeven dat in de memorie van toelichting bij het Wetsvoorstel tot vaststelling van het nieuwe Wetboek van Strafvordering in de beschouwingen over bewijs in het geheel geen aandacht is besteed aan gerechtelijke dwalingen spoort deze geciteerde overweging de rechter bepaald niet aan tot een kritische omgang met aanwezig (of juist ontbrekend) bewijs. Met het oog op het voorkomen van dwalingen zou ook aandacht passen voor een potentiële doorwerking van het in het ontwerp Wetboek van Strafvordering verwerkte meer accusatoire karakter van de procedure op de samenhang tussen het bewijsrecht, het ‘uitgeklede’ hoger beroep en de eerder besproken beperking van de toets in cassatie.

3.2. De verhaallijn in breder perspectief

De neergezette verhaallijn geeft een beeld van de veranderingen in perspectieven, nieuwe inzichten, verbeteringen en aanpassingen binnen alle geledingen. Een bestuurskundige zal die verhaallijn waarschijnlijk beoordelen als een te verwachten en gebruikelijke opeenvolging van verschuivende perspectieven. Er zijn diverse voorbeelden van dergelijke processen ingeval de overheid,

30. Zie o.m. het overzichtsarrest van de Hoge Raad van 26 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:736 – herhaald in HR 17 april 2018, ECLI:NL:HR:2018:605 – dat de kaders weergeeft. Zie ook de conclusie van advocaat-generaal Aben, ECLI:NL:PHR:2013:391, bij HR 10 september 2013, ECLI:NL:HR:2013:673, NJ 2014/373, m.nt. B.F. Keulen en van advocaat-generaal Bleichrodt, ECLI:NL:PHR:2015:2769, bij HR 26 april 2016, ECLI:NL:HR:2016:736, NJ 2016/305, m.nt. J.M. Reijntjes. Zie ook de bijdrage van A.A. Franken in deze special van *EeR*.

31. Zie onder meer A.A. Franken, D.M. Markusse & T.P.A.M. Wouters, ‘Potentieel onveilige veroordelingen en de ACAS’, *EeR* 2018, afl. 6, p. 241-248; P.J. van Koppen & R. Horselenberg, ‘Waarom er in België en Nederland geen rechterlijke dwalingen zijn’, *EeR* 2018, afl. 6, p. 280-281; Nan e.a. 2018, par. 4.3.5 (Uitbreiding van het novumcriterium?).

Zie voorts de jaarverslagen van de ACAS 2017, 2018 en 2019 op hogeraad.nl/over-ons/publicaties/jaarverslagen/jaarverslagen-acas/. Onder een ‘potentieel onveilige veroordeling’ verstaat de ACAS een einduitspraak die een groter dan gebruikelijk risico op een onjuiste vaststelling van de relevante feiten in zich bergt, omdat de destijds gebruikte bewijsmiddelen, de destijds gebruikte bewijsconstructie en/of de destijds gebruikte bewijsoverwegingen in elk geval naar hedendaags inzicht serieus te nemen vragen oproepen in termen van betrouwbaarheid, deugdelijkheid en/of wetenschappelijke onderbouwing – zonder dat reeds een nieuw gegeven bestaat dat de basis kan vormen voor een herzieningsverzoek. Daartoe rekent de ACAS onder meer zaken waarin forensisch-technisch bewijs afwezig is en de bewezenverklaring vergaand stoelt op een bekende verklaring die naar huidig inzicht twijfel oproept. Zie in dat kader: Adviescommissie afgesloten strafzaken, Jaarverslag 2017, p. 10.

32. Nan e.a. 2018, p. 162.

33. In het Wetsvoorstel tot vaststelling van het nieuwe Wetboek van Strafvordering, ambtelijke versie, juli 2020.

34. Ambtelijke versie van juli 2020 van de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel tot vaststelling van het nieuwe Wetboek van Strafvordering, p. 723-729.

35. Idem, p. 726.

een overheidsorganisatie of -instituut of voor de Nederlandse (rechts)staat cruciale normen door activiteiten of nalaten van spelers binnen die organisatie ter discussie komen te staan. Denk bijvoorbeeld aan de casus van het voortijdig lekken uit de Prinsjesdagstukken die uitmondde in het rapport *Publiek geheim* door de Commissie Prinsjesdagstukken januari 2010. Ook de ontdekking van de Teeven-deal, waarbij de ophef werd gevolgd door het 'verdwenen bonnetje' en vervolgens uitmondde in de commissie-Oosting 1 én de commissie-Oosting 2. De thans lopende 'reddings- en herstelacties' rondom de kindertoeslagaffaire bij de Belastingdienst vertonen soortgelijke kenmerken. Een waardering van dergelijke processen is in deze beschouwing niet aan de orde. Wel kan hier worden gewezen op algemene karakteristieken van dergelijke routes. Die nemen doorgaans de nodige tijd in beslag en kunnen soms jaren doorlopen. Verbeteringen in de structuur van de organisaties of activiteiten worden veelal structureel – soms zelfs bij wet – vastgelegd. Organisaties zijn er goed in het boek te sluiten als alle stappen van de route zijn doorlopen. Dat is vanuit chronologisch perspectief te begrijpen; de wereld draait door. Procesmatig en processueel is daar ook niets op tegen. Maar, wat minder lijkt te bekliven is de 'dagelijkse' focus op het voorkomen van dezelfde fouten en op de cultuur die daaraan mede debet was: kortom de inhoud. Ook bij de hiervoor beschreven aanpak van gerechtelijke dwalingen geldt dat er procesmatig en processueel veel is afgehandeld. Het proces is uiteindelijk uitgemond in de Wet hervorming herziening ten voordele. De evaluatie daarvan is positief. De wet functioneert naar behoren en de onderzoekers zien geen aanleiding om het novum aan te passen of te verruimen. De lastige kwesties zijn afgedekt en zo bezien kan ook dit boek worden gesloten. In termen van organisatie en management mag men tevreden zijn.

Maar gerechtelijke dwalingen zijn daarmee de wereld niet uit. De waarheid blijft 'meerdere', de forensische wetenschappen ontwikkelen zich verder, waarheidsvinding blijft mensenwerk, multidisciplinair werken blijft een uitdaging en de belangen bij een herzieningsprocedure vallen niet volledig samen. De rechtsstaat vraagt en zal (moeten) blijven vragen om een hoge kwaliteit van waarheidsvinding. Het mag en moet gezegd: Iedere onschuldig veroordeelde is er een te veel en elke rechterlijke dwaling is er een te veel voor de rechtsstaat. Het boek kan en mag dus niet worden gesloten. We moeten blijven terugkijken om niet te vergeten.

De tragische gebeurtenissen van de Schiedammer parkmoord en de onterechte veroordeling van Kees B., zullen in het hart en het hoofd moeten blijven van een ieder die in de strafrechtelijke keten of in de wetenschap is betrokken op of bij strafrechtelijke waarheidsvinding. Het houdt ons alert op de verantwoordelijkheden die daaruit voortvloeien. Maar dat was en is niet genoeg.

4. Lessen van toen in de context van nu

Zoals gezegd kan en mag het boek niet worden gesloten. We zullen met de kennis en ervaring die uit de boven geschetste verhaallijn naar voren komt vooruit moeten kijken om de aandacht blijvend vast te houden. In het navolgende worden daarom enkele lessen van toen bezien in de context van nu.

a. Focus op het waarborgen van de kwaliteit van waarheidsvinding

Men kan zich de vraag stellen of de kwaliteit van waarheidsvinding op dit moment – ondanks de structureel belegde verbeteringen – voldoende is geborgd. Zijn alle inhoudelijk georiënteerde voornemens die in de verhaallijn zijn uitgelicht wel echt beklifd?

Bepaalde stappen uit het verhaal zijn in de afgelopen jaren geëvalueerd, zoals het programma Verbetering Opsporing en Vervolg, ³⁶ het werk van de CEAS ³⁷ en de effecten van Promis-vonnissen en -arresten. ³⁸ Uit de bijdragen van Posthumus en Knol & De Meijer in dit themanummer blijkt dat de plannen uit het evaluatierapport-Posthumus goed zijn geland, maar dat met name de tegenspraak niet echt heeft kunnen bekliven. Ook de Wet hervorming herziening ten voordele, waar ook een evaluatie van het werk van de ACAS deel van uitmaakt, is uitgebreid geëvalueerd. ³⁹ De resultaten van die evaluaties zijn bemoedigend. Van andere in de loop van deze verhaallijn uitgelichte voornemens valt niet goed vast te stellen of en hoe ze zijn beklifd. Zo is niet zichtbaar dat de voorgenomen inspanningen van de zittende magistratuur voor verbreding en verdieping van kennis van forensische wetenschappen nog steeds de destijds toegezegde aandacht hebben. Kennis van inhoud en methoden van andere disciplines, zoals de epistemologie en forensische wetenschappen (kennis die van groot belang is voor het bewijs in zowel civiel, straf- als bestuursrecht) maakt geen deel uit van de (kern)competenties voor het rechtersambt. Ook in de juridisch opleidingen – in het verplichte curriculum dat toewerkt naar het civiel effect – ontbreekt een verplichte kennismaking met empirische wetenschappen of forensisch bewijs. Versterking voor zowel praktijk als studie kan op veel manieren vorm krijgen. In dit verband kan worden verwezen naar de bijdrage van Fijnaut in deze special van *Expertise en Recht*. Daarnaast kan een andere kijk op de herziening(sprocedure) daarbij helpen. Bezie bijvoorbeeld de in herziening behandelde strafzaken niet slechts als een product van een correctiemechanisme, maar ook als materiaal dat kennis en ervaring oplevert die preventief kan worden benut. Maak daartoe bijvoorbeeld in opleidingen gebruik van ACAS-adviezen, conclusies van de advocaten-generaal en uitspraken van de Hoge Raad over herzieningsaanvragen. Bekijk en bestudeer herzieningsaanvragen niet alleen in het licht van de individuele casus, maar ook als verzameling van patronen, van overeenkomsten, van oorzaken. Een dergelijke attitude heeft bijvoorbeeld bijgedragen aan het besef dat de bekentenis een kwetsbaar bewijsmiddel is.

36. Zie noot 11.

37. Zie De Ridder, Haarhuis & De Jongste 2008, p. 155 e.v.

38. L.E. de Groot-van Leeuwen, M.T.A.B. Laemers & I.D.A. Sportel (m.m.v. P.M. Frielink & P.H.P.H.M.C. van Kempen), *Het vonnis beter uitgelegd? Maatschappelijke effecten van beter motiveren in de strafrechtspraak* (Research Memoranda, nr. 2/2015, jaargang 10), Den Haag: Raad voor de rechtspraak 2015.

39. Zie noot 29.

b. Focus op het multidisciplinaire karakter van de strafrechtelijke waarheidsvinding

Naast de argumenten die reeds in literatuur, conclusies en adviezen zijn genoemd om ook bij ‘onveilige veroordelingen’ een verzoeker ontvankelijk te achten in een herzieningsverzoek, kunnen ook aan het belang van het multidisciplinaire karakter uit de verhaallijn argumenten worden ontleend om de herzieningsprocedure aan minder zware voorwaarden te laten voldoen dan de Hoge Raad thans eist.

Als we het verzet van de deskundigen uit eerder besproken disciplines als de rechtspsychologie, epistemologie, natuurwetenschappen tegen de beperkingen in de mogelijkheden van herziening bekijken vanuit het processuele perspectief van de Hoge Raad en de daarop geënte interpretatie van het novumcriterium, is er weinig tot geen ruimte om de patstelling die we eerder constateerden te doorbreken. Maar als we het eerder besproken perspectief van het multidisciplinaire karakter van de strafrechtelijke waarheidsvinding voorop stellen ligt dat anders. Materieel gezien raakt het verzet vanuit die disciplines niet zozeer aan het novumbegrip zelf, maar aan het gegeven dat de Hoge Raad niet bereid is zich te mengen in de selectie en waardering van het bewijs door de feitenrechter. Precies daar ligt volgens die disciplines de zere plek. Als we deze deskundigen volgen is de feitenrechter juist onvoldoende toegerust om die selectie en waardering van het feitenmateriaal naar behoren te (kunnen) vervullen. Dit beperkte ‘waarderingsvermogen’ van de rechter werd ook als beperking geduid door advocaat-generaal Knigge in zijn conclusie bij de zaak *Lucia de Berk*, een situatie onder de oude wettelijke herzieningsregeling.⁴⁰ Hij bespreekt – op voorzichtig kritische wijze – twee beperkingen in de oude regeling: *‘De consequentie lijkt te moeten zijn dat feitelijke gegevens die de rechter over het hoofd heeft gezien geen grond voor herziening vormen, ook als op grond daarvan ernstig aan de juistheid van de veroordeling moet worden getwijfeld. Hetzelfde geldt als de rechter het desbetreffende gegeven wel heeft gezien, maar niet op waarde heeft weten te schatten.’*⁴¹

In de memorie van toelichting op de nieuwe – thans geldende – Wet herziening ten voordele wordt deze in de laatste zin genoemde beperking in het ‘waarderingsvermogen’ van de rechter ook onderkend. De wetgever vermeldt in de memorie dat de voorgestelde wetswijziging wordt ingegeven door drie knelpunten uit de oude wet, waarvan de tweede luidt: *‘Bovendien is inmiddels uit gedragswetenschappelijk onderzoek gebleken dat bekentenissen die verdachten in hun strafzaak hebben afgelegd niet altijd betrouwbaar zijn. Werd de bekentenis vroeger nog de “koningin van het bewijs” genoemd, ervaringen uit het (recente) verleden (o.a. Schiedammer parkmoord)*

*leren dat onschuldige verdachten onder invloed van psychologische processen ernstige misdrijven kunnen bekennen die zij niet hebben begaan. Analyse van verhoren kan aan het licht brengen dat verkeerde verhoortechnieken zijn gebruikt.’*⁴² Blijkbaar heeft de wetgever bij de totstandkoming van de Wet hervorming herziening ten voordele de casus van valse bekentenissen onder invloed van verkeerde verhoortechnieken mede voor ogen gehad. Ook deze gevallen betreffen situaties waar de rechter het desbetreffende gegeven wel heeft gezien, maar – in de woorden van Knigge – niet op waarde heeft weten te schatten. De wetgever onderkent en erkent hier het beperkte ‘waarderingsvermogen’ van de rechter. Dat impliceert dat hij het multidisciplinaire karakter van de waarheidsvinding onderkent en erkent. En dat karakter werd bij die Wet hervorming herziening ten voordele ook nog eens expliciet onderkend en erkend met de nieuwe deskundigenwet en met de multidisciplinaire samenstelling van de ACAS (zie perspectief f). In onderling verband bezien leveren de hier besproken argumenten een legitieme reden op om een verzoeker in een herzieningsprocedure toe te laten in die gevallen waarin sprake is van potentieel valse bekentenissen waarvan niet valt uit te sluiten dat de rechter die niet op waarde heeft weten te schatten en in zo’n mate dat het ernstige vermoeden bestaat dat indien dat inderdaad het geval zou zijn het onderzoek zou hebben geleid tot een vrijpraak of een niet-ontvankelijk verklaring van het openbaar ministerie. Deze benadering doet recht aan een belangrijk perspectief dat in de loop van de verhaallijn minder prioriteit leek te krijgen: het onderkennen en erkennen van het belang en de waarde van een multidisciplinaire benadering van de waarheidsvinding en de waarheid. En dat is in het precaire geval van een mogelijk onterechte veroordeling geen luxe.

De legitieme argumenten ter beperking van de herzieningsmogelijkheden – het voorkomen van derde feitelijke instantie, van precedenten en van een stroom aan herzieningsverzoeken – zijn hiermee nog niet van tafel. Toch zijn die risico's beperkt. Ingeval volgens een gewezen verdachte sprake is van een ‘potentieel valse bekentenis waarvan niet valt uit te sluiten dat de rechter die niet op waarde heeft weten te schatten’ zal deze naar verwachting gebruik (moeten) maken van de procedure als geregeld in artikel 461 Sv. Die weg is zo vormgegeven dat de weg naar een herzieningsaanvraag bij de Hoge Raad stevige ‘filters’ kent.⁴³

c. Focus op het belang van vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak

Bij de ontdekking van de onterechte veroordeling van Kees B. voor de Schiedammer parkmoord lag de focus in eerste instantie op de aantasting van het vertrouwen

40. De wet sprak toen nog van een omstandigheid die bij het onderzoek op de terechtzitting niet aan de rechter bekend was.

41. ECLI:NL:PHR:2008:BD4153, onder 3.1.3. Zie hierover ook T. Kooijmans, ‘Herziening en het vertrouwen van kracht van gewijsde’, in: R.S.T. Gaarhuis, T. Kooijmans & Th.A. de Roos (red.), *Vertrouwen in de strafrechtspleging*, Deventer: Kluwer 2010, p. 67-68.

42. *Kamerstukken II* 2008/09, 32045, nr. 3 (MvT), par. 3.2. Zie over valse bekentenissen ook de bijdrage van D. Aben in deze aflevering van *EeR*.

43. Er moet sprake zijn van een veroordeling voor een feit waarop een gevangenisstraf van twaalf jaren of meer is gesteld én waardoor de rechtsorde ernstig is geschokt (art. 461 lid 1 Sv). De P-G kan het verzoek afwijzen als er onvoldoende aanwijzingen zijn dat er mogelijk sprake is van een grond tot herziening of het verzochte onderzoek niet noodzakelijk is (art. 461 lid 3 Sv). Vervolgens kan, ingeval de P-G in het concrete geval advies *moet* (in geval van een veroordeling tot zes jaar of meer) of ambtshalve *wil* inwinnen bij de ACAS (art. 461 juncto 462 Sv), dat advies ook nog als filter uitpakken.

in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak. Dat is niet voor niets. De gevolgen voor de concreet betrokkenen waren verschrikkelijk, de gevolgen voor de rechtsstaat en het gezag van de rechter zeer ernstig.⁴⁴

Het vertrouwen van de burger in de politie, het openbaar ministerie en de rechter is essentieel voor de rechtsstaat. Missers door deze instanties en instituties worden terecht hoog opgenomen. Nu bovendien bleek dat de verantwoordelijkheid niet kon worden toegeschreven aan één fout noch aan één instantie zijn de 'zekerheden' van de burger behoorlijk in het gedrang gekomen. Met deze kennis en ervaring uit het verleden mag een vermeende gerechtelijke dwaling niet louter worden beschouwd als een belang van een individuele verzoeker, maar steeds ook als een probleem van de integriteit en legitimiteit van de rechtsstaat.

De verhaallijn illustreert dat de betrokken overheidsinstanties en -instituties de verantwoordelijkheid voor de gerechtelijke dwaling in de Schiedammer parkmoord hebben genomen en daaraan consequenties hebben verbonden. Maar dat betekent niet dat er niet nog verborgen gerechtelijke dwalingen bestaan en dat er geen nieuwe zullen ontstaan. Strafrechtelijke handhaving, vervolging en berechting blijft mensenwerk. Het voorkomen van de aantasting van het vertrouwen in de rechtsstaat en van het gezag van de rechtspraak door onterechte veroordelingen moet dan ook worden beschouwd als een eigenstandige verantwoordelijkheid voor alle partners en betrokkenen in de keten, nu en in de toekomst. De beschreven verhaallijn overziend zou het laatste hoofdstuk voor nu door de Hoge Raad moeten worden geschreven. Men zou immers, gelet op de hier weergegeven overwegingen, de conclusie kunnen trekken dat de Hoge Raad zich op deze gronden, het vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak, zou moeten beraden op zijn huidige interpretatie van het novum voor die casus waarin de weg via de P-G, ACAS en/of A-G heeft geleid tot de conclusie van een onveilige veroordeling.

Ook als een en ander zich in deze richting ontwikkelt zullen nieuwe maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen de bij de strafrechtspleging betrokken overheidsinstanties en -instituties blijven uitdagen om het vertrouwen in de rechtsstaat en het gezag van de rechtspraak te blijven waarborgen. Het verhaal is dus nooit af.

44. Zie de inleiding.